दितीये तु गते मेषे रेणं रेणमवीदिदम् ॥
शुक्रो मे म्रियते राजन्नगच्छाम इव प्रभो ।
एवमुक्तस्तदोत्पाय नभो राजा प्रधावितः ॥
मेघवोः पदमन्विच्छन् गन्धर्व्वैरुपदर्शयः ।
उत्पादितं समुत्पातं यथौ तद्भवनं महत् ॥
प्रकाशिवं वै सहसा ततो नष्टमवेक्षत ।
नष्टं दृष्ट्वा तिरोभूता साश्चराः कामचारिणी ॥
तिरोभूतास्तु तां दृष्ट्वा गन्धर्व्वा मृगमन्विवन् ॥
उत्सृष्टदारुवर्त्मो दृष्ट्वा राजा मृगानगो ॥ ॥
अपप्रद्राव्वर्व्वीं तत्र विलग्नाय सुदुःखितः ॥
चचार पृथिवीमापि मार्गमाणा इतस्ततः ।
अथापश्यत् स तां राजा कुरुदेशे महावनः ॥
शुक्लतीर्थे पुष्करिण्यां हेमवर्णां समाश्रुताम् ।
क्रीडन्तीमप्सरोभिश्च पद्मभिः सह शोभनाम् ॥
तां क्रीडन्तीं ततो दृष्ट्वा विलग्नाय सुदुःखितः ।
सा चापि तच्च तं दृष्ट्वा राजानमविदूरतः ॥
उर्व्वशी ताः सखीः प्राह स च यत्र प्रशोभते ।
यस्मिन्नेवमवाप्तं वै दर्शयामास तं नृपम् ॥
समाविष्टास्तु ताः सर्व्वाः पुनरेव नराधिप ।
जारोद्दो तिष्ठ मनसा धोरे वर्षसि तिष्ठ ह ॥
श्वमादोनि सुक्लानि परस्परमभाषतान् ।
उर्व्वशी चाप्सरोदेवं सगर्भोह्य तया विभो ॥
संवत्सरात् कुमारास्ते भविष्यन्ति न संशयः ।
निष्प्रतीकाश्च यपते निर्व्व्यसनि मया सह ॥
शुक्रो जगाम राजाथ स्वपुरं समहाशयाः ।
गते संवत्सरे भूप उर्व्वशी पुनराशमत् ॥
उभितच्च तया सार्द्धमेकरात्रं महाशयाः" ॥ ॥
(नदोभेदः । उर्व्वशीतीर्थः । यथा,महाभारते १३।
आकिरसतीर्थयात्रायां २५ । ४४ ।
"उर्व्वशीं क्षत्रियायोगे गत्वा चैव समाहितः ।
लौहित्ये विधिवत् स्नात्वा पुष्करीकफलं लभेत्" ॥)

उर्व्वशीरमयः,पुं,(उर्व्वश्याः सर्व्वश्याया रमयः प्रियः ।)
उर्व्वशीपतिः । स चन्द्रवंशीयराजविशेषः ।
तत्पर्य्यायः पुरूरवाः २ बौधः ३ ऐलः ४ । इति
हेमचन्द्रः । (अस्य विवरणान्तु उर्व्वशीशब्दे-
द्रष्टव्यम् ॥)

उर्व्वशीवल्लभः पुं, (उर्व्वश्याः वल्लभः पतिः ।) ऐल-
नृपतिः । इति चिकाण्डशेषः ॥

उर्व्वीशः, पुं, (उरु + ऋ + उञ् ।) इर्व्वीशः । इति
भरतो द्विरूपकोषश्च ॥ कौङ्कुड़ इति भाषा ।
(कर्कटीशब्दे ऽस्य गुणादयो ज्ञातव्याः ॥)

उर्व्वीं,स्त्री, (उर्व्वीति इति । ऊर्णुञ् + "सृजि कृसृ-
ञ्" १।३२ । उणादिसूत्रेण कुः गुलोमो कृसच्च ।
बोतो गुणवचनादिति ङीप् ॥) पृथिवी । इत्य-
मरः ॥ "चिरस्यामोर्व्वीं शिवरजितन्तुर्निः" ।
इति माघे १।७ । तथा, रघुः १ । ३० ।
"अनन्यशासनामुर्व्वीं प्रशास्तेकपुरीमिव" ॥)

उल दाहे । सौत्रधातुरयम् । इति कविकल्पद्रुमः ॥
(घटं-सर्व-घेट् ।) उल्लः । उलयम् । इति दुर्गा-
दासः ॥

उलपः, पुं, (वणतीति । उल + "विटपयिष्ट्प-
विष्टिपोवपाः" । ३ । १०५ । इति उणादिसूत्रेण

उलूः समसारराशः ॥) विस्तीर्णा लता । सा तु
चतुर्थ्याद्याल्लाताम्ब्लादिः । तत्पर्य्यायः । वीरसूः
गुल्मिनी ३ । इत्यमरः । प्रतानः ४ । इति जटा-
धरः ॥ प्रतानिनी वीरधाः ६ वसुरुः ७ इति शब्द-
रत्नावली ॥ मेदिनीमते क्षीरसमि । द्वयाविशेषः ।
इति विश्वमेदिन्यौ ॥ उलुखड़ इति भाषा ॥

उलिन्दः, पुं, (वण + किन्दः समसारराशः ॥) देश-
विशेषः । इत्यमाद्रिकोषः ॥

उलुपः, पुं, स्त्री, गुल्मिनी । प्राखापत्रप्रधयगुल्मलता ।
इत्यमरटीकासरसुन्दरी काश्मिमेदिनी च ॥

उलुपः, पुं, द्वयविशेषः । इति विश्विद्विमेदिन्यौ ॥
उलुखड़ इति भाषा ।

उलुषी, [न्] पुं, (उलुपद्वाल्लतिर्विधेत यस्य ।
उलुप + इनि ।) शिग्रुकः । इत्यमरः । तदाह्व-
तिमल्लः । इति शब्दरत्नावली ॥

उलूकं, क्ली, (वण + "उलूकादयस्त्र" ।४।४१ । इति
उणादिसूत्रेण निपातनात् ऊकः समसारराशः ।)
द्वयविशेषः । उलुखड़ इति भाषा । तत्पर्य्यायः ।
सूच्यग्रः २ लूनकाष्ठः ३ कर्णाशस्त्रः ४ खरच्छदः ६
उलपः ७ उलूपः ८ । इति रत्नमालादयः ॥

उलूकः, पुं, (उषतीति, उष समसारराशः, उलूकादश-
इति साधु, यद्वा वलते,उलूकादित्यातु वक्षेः समस-
सारराशः ऊकश्च ।) पेचकपक्षी । इत्यमरः ॥ तत्-
पर्य्यायः । तामसः २ घूकः ३ दिवान्धः ४ कौ-
शिकः ५ कुशिकः ६ मक्षाधरः ७ निशाटः ८ का-
कारिः ९ घोरदर्शनः १० । इति रत्नमिधेषद्रः ॥
("त्वमसि मुदमुलूकः प्रीतिमांश्चन्द्रवाकः" ।
इति माघे १।६४ । तथा, मनुः ११ । १३१ ।
"श्येनोलूकबकाकांश्च शूद्रहत्यव्रतश्चरेत्" ॥)
इन्द्रः । ("उलूकाविन्द्रपेचकौ" । इत्यमाद्रिटीक्षा-
॥४।४१ ।) भारतयोधौ । सच प्रकृतिपुत्रः । इति
हेमचन्द्रः । (यथा, महाभारते ।
"श्वाङ्गयोऽङ्गरे राजसुलूकमिदमब्रवीत् ।
उलूक गच्छ कैतव्य! भागयान् सहसोमकान्" ॥
विश्वामित्रपुत्रः । यथा, भारते १३ । ४ । ५५ ।
"उलूकोऽथ मुद्गलश्च तथर्षिः सेन्धवारुणः" ॥
उलूकदेशवासिनि च । यथा, महाभारते २ ।
२७ । ११ ।
"उलूकानुत्तरांश्चैव तांश्च राज्ञः समानयत्" ॥)

उलूकी, स्त्री, तामायाः सुता शुकी तस्याः कन्या ।
यथा,—विष्णुपुराणे ५ अंशे २२ । १४—१६ ।
"घटसुतास्तु महासत्त्वास्तामायाः परिकीर्त्तिताः ।
शुकी श्येनी च भासी च सुग्रीवी-गृध्रि-यग्रिकाः ॥
शुकी शुकानजनयत् उलूकी प्रमुलूककान् ।
श्येनी श्येनांस्तथा भासी भासान् गृध्रांश्च गृध्रिका ॥
शुग्रीवीकान् पक्षिगणान् सुग्रीवी तु व्यजायत ।
चक्षान् उद्दान् गर्द्दभांश्च तामवांश्च प्रकीर्त्तितः ।
"तामायाः वंशमाह यद्विति चिभिः । सुताः कन्याः
ता श्वाह शुकीति । सुग्रीवी च गृध्रिका यग्रिका च
ताः । उलूकं प्रमुलूककान् तत्प्रतिपद्यान् काकांश्च ।
उलूकीति पाठेऽपि उलूकीं प्रमुलूककांश्च सेवा-
जनवदिष्यः न पुनरुलूकीसंज्ञा अन्या अनि-
र्दिष्टत्वात् । शुकी शुकानजनयत् उलूकाप्रमुलूक-
कानिति मास्त्रोक्तेः । शुग्रीवीकान् सुग्रीवेण शुग्री-
सा चीदकान् जलान् पक्षिगमान् व्यजायत ।
सुग्रीवी तु अवादीन् व्यजायत इत्यन्वयः । ता-
मायाः देशः परिकीर्त्तित इत्युपसंहारः" । इति
तट्टीकायां श्रीधरस्वामी ॥

उलूखलं, क्ली, (ऊर्द्ध समुलूखलम् । पृषोदरादित्वात्
साधुः । उलूखं जाति प्रज्ञालतीति । आतोनुपेति
कः ॥) उदूखलम् । इत्यमरः ॥ (यथा, मनुः
३ । ८८ ।
"वनस्पतिभ्य श्चयेयं मुसलोलूखलो हरेत्"
"प्रहते यवसि स्त्रीयादापोप्योलूखलो ततः" ।
इति घरके चिकित्सास्थाने दशमेऽध्याये ॥) गुग्-
गुलुः । इति भरतो द्विरूपकोषश्च ॥

उलूखलकं, क्ली, (उलूखल + स्वार्थे कः ॥) गुग्गुलुः ।
इत्यमरः ॥ (उलूखलं कायति शब्दयति यः इति
व्युत्पत्त्या वाचस्पतिः । विद्वान् । यथा, ऋग्वेदे
१ । २८ । ५ ।
"यद्विद्वि त्वं यज्ञे सह उलूखलक युव्यसे" ।
"हे उलूखलक हे विद्वन्" इति भाष्यम् ॥)

उलूतः,पुं,(उषति द्विगन्तिः यः । उलू + माञ्जलकाद् ।
ऊतच् ।) अञ्जगरसर्पः । इति विकाण्डशेषः ॥

उलूपी, [न्] पुं, (उ विष्णवजनकं रूपमस्यास्तीति ।
इनिः । रूपगोरेकम् ।) शिग्रुकः । इत्यमरः ॥
उपलक्षित स्थातः अतिचञ्चलस्त्रः । शिग्रु-
मारावाहितमिल्यमेदः । इति कालिकाप्रयः ॥ शोणु
इति ख्यातः मत्स्यविशेषः । इत्यन्ये । भोगाव
इति ख्यातः । इत्येके ॥ शिग्रुमारश्च उच्यते ।
इति सर्व्वसम् ॥ तथा च रत्नकोषादौ ॥ "उलुपी
शिग्रुमारः स्यादुलूपी शिग्रुकस्तथा" ॥ इत्यमर-
टीकायां भरतः ॥

उलूपी, स्त्री, कौरव्यनागराज-कन्या सा तु अर्व्वुन-
पत्नी । (तत्कथा महाभारते आदिपर्व्वणि । २१५
अध्याये उक्ता । यथा,—

उलूप्युवाच ।

"ऐरावतकुले जातः कौरव्यो नाम पन्नगः ।
तस्यास्मि दुहिता राजन् उलूपी नाम पन्नगी ।
साहं त्वामभिसेकार्थमवतीर्णा समुद्रगां ।
दृष्ट्वैव प्रसभयात्र कन्दर्पेणाभिमूर्च्छिता ॥
तां मामनङ्गसंतप्तां त्वत्कृते कुरुनन्दन !
अनन्यां नन्दयस्वात्र प्रदानेनात्मनोऽनघ !" ॥

अर्व्वुन उवाच ।

सद्धर्म्यमेतदिह मे। मम दारव्यवाचिकम् ।
धर्म्मरोजेन चादिष्टं नाहमस्मि स्वयंवरः ॥
तव चापि प्रियं कर्त्तुमिच्छामि जलचारिणि ! ।
अवतं गौरवमूर्व्वं मया किञ्चन कर्हिचित् ।
कथञ्च नान्तरं मे स्यात् तव प्रतियियं भवेत् ।
न च पीयेत मे धर्म्मस्तथा कुर्य्यां सुतद्भमि ॥

उलूप्युवाच ।

जानाम्यहं पाण्डवेयं ! यथा चरसि मेदिनीम् ।
यथा च ते ब्रह्मचर्य्यं मया किञ्चन कर्हिचित् ।
परस्परं वर्त्तमानां प्रमदासाल्लभां प्रति ।